

Inga Strungytė-Liugienė – humanitarinių mokslų daktarė, Lietuvos kalbos instituto Raštijos paveldo tyrimų centro mokslo darbuotoja

Moksliniai interesai: Prūsijos Lietuvos rašytinis paveldas lietuvių kalba, surinkimininkų himnodija

El. paštas: inga.strungyte@lki.lt

Inga Strungytė-Liugienė – PhD researcher at the Institute of the Lithuanian Language

Research interests: The written heritage of East Prussia in the Lithuanian language, the history of *surinkimininkai* hymnody

E-mail: inga.strungyte@lki.lt

Inga Strungytė-Liugienė

Lietuvių kalbos institutas

MIKELIS ŠAPALAS (1827–1884) – SURINKIMININKŲ HIMNODIJOS KŪRĖJAS

Anotacija

Lankupių mokytojas, raštijos veikėjas Mikelis Šapalas (1827–1884) išleido nedidelės apimties giesmių rinkinėlį „Naujos nobažnos Giesmes“, kuris buvo paskelbtas 1860 m. Klaipėdoje, Vaikinių ir kompanionų spaustuvelyje. Šiame straipsnyje siekiama atskleisti Šapalo giesmynėlio repertuarą, pasvarstyti, kokie buvo giesmių atrankos motyvai, kiek įtakos repertuarui turėjo protestantų rengiamų misijų veikla ir socialinės aktualijos – blaivybės propagavimas. Siekiama nustatyti, koks yra Šapalo rinkinio tekstų ryšys su vėliau išleistais surinkimininkų himnodiniais darbais.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: Mikelis Šapalas, surinkimininkų himnodija, blaivybės propagavimas, protestantų misijos.

Abstract

Mikelis Šapalas (1827–1884), a teacher in Lankupiai and a Prussian-Lithuanian literary figure, edited a small collection of hymns called *Naujos nobažnos Giesmes* (New Devotional Hymns), which was published 1860 in Memel (Klaipėda) at the Vaikinis printing house. The aim of this article is to expand on the repertoire of Šapalas' hymn book, and to consider the reasons for the choice of hymns, the extent to which the repertoire was influenced by the activities of the missions organised by the Protestants, and the social issues of the time. The article also seeks to show the importance of the collection to later hymnody works.

KEY WORDS: Mikelis Šapalas, hymnody of *surinkimininkai*, promotion of temperance, Protestant missions.

DOI: <http://dx.doi.org/10.15181/rh.v30i0.2450>

Įvadas

XIX a. antrojoje pusėje raštijoje buvo aktyvūs švietimo baruose darbavęsi mokytojai, suartėję su religiniu surinkimininkų sąjūdžiu. Himnodinius veikalus

rengė Johannas Ferdinandas Kelchis, Jurgis Meškaitis ir Jonas Pipiras, vėliau tapęs evangelikų liuteronų kunigu. Iš vokiečių kalbos giesmes vertė ir nedidelius giesmių rinkinėlius parengė Lankupių mokyklos mokytojas Mikelis Šapalas¹. 1858 m. Tilžėje Juliaus Reiländerio spaustuvėje išėjo jo sudarytas nedidelės apimties giesmynėlis „Naujos nobaznos Giesmes“ (LB I 381, nr. 1074). Giesmynėlis sulaukė pakartotinių laidų Klaipėdoje 1860 ir 1900 m.² Šiuo metu žinomi ne visų laidų egzemplioriai. Vienintelis kol kas rastas yra 1860 m. laidos egzempliorius, iššjęs daugiau nei dešimtmetį veikusioje E. Vaiknio³ ir kompanionių spaustuvėje Klaipėdoje⁴. Unikumą, nacionalinės bibliografijos leidiniuose neregistruotą šios laidos egzempliorių, surado Kauno apskrities viešosios bibliotekos Senų ir retų spaudinių skyriaus vyriausioji bibliotekininkė Ramunė Dambrauskienė. Apie savo atradimą paskelbė 2009 m. „Knygotyros“ žurnalo 52 numeryje (Dambrauskienė 2009, 152).

Straipsnyje siekiama atskleisti Šapalo giesmynėlio „Naujos nobaznos Giesmes“ (Klaipėda, 1860) repertuarą, pasvarstyti, kokie buvo giesmių atrankos motyvai, kiek įtakos repertuarui turėjo istorinis ir religinis kontekstai, protestantų rengiamų misijų veikla, to meto socialinės aktualijos. Siekiama parodyti, kokia buvo rinkinio reikšmė vėliau išėjusiems himnodiniams darbams.

Mikelio Šapalo gyvenimas ir veikla

Prūsijos Lietuvos raštijos veikėjas, Lankupių mokytojas (*Lehrer in Lankuppen bei Prökuls*) Mikelis Šapalas gimė 1827 m. gruodžio 8 d. Pakalnės apskrityje, Gedvilaičių kaime. Galėjo būti baigęs kurią nors Prūsijos Lietuvos mokytojų seminariją. Spėjama, kad galbūt mokėsi Karalienės mokytojų seminarijoje, tačiau patvirtinančių duomenų apie jo mokymąsi šioje mokykloje nerasta (Juška 2003, 674). Nuo 1855 m. mokytojavo Lankupių pradinėje mokykloje (Juška 2003, 399)⁵. Papildomų pajamų gaudavo Karališkosios pašto agentūros skyriuje, kur ėjo vadovo pareigas (Kaunas 1993, 59).

¹ Apie Šapalo veiklą rašyta šiuose darbuose: Domas Kaunas. Lietuvių literatūros draugijos atstovas. *Donelaičio žemės knygiai*. Bibliofilijos apybraižos. Vilnius, 1993, 58–64. Algirdas Žemaitaitis. Šapalas Mikelis. *Mažosios Lietuvos enciklopedija* 4. Vilnius, 2009, 381. Šapalo poezija paskelbta rinktinėje: *Kaip ažuols drūts prie Nemunėlio*. Iš Mažosios Lietuvos XIX a. – XX a. pradžios lietuvių poezijos; tekstus parengė, įvadą ir paaiškinimus parašė Domas Kaunas. Vilnius, 1986.

² Žr. LB II(2), 120, 3247. Knygos apraše pažymėta, kad 1900 m. egzempliorius buvęs Vytauto Didžiojo universiteto bibliotekoje Kaune.

³ Vardas nenustatytas.

⁴ Vaiknio ir kompanionių poligrafinė įmonė uostamiestyje veikė 1855–1866 m., Kaunas 1996, 269. Plačiau apie spaustuvę ir jos leidinius: Kaunas 2009, 13–25.

⁵ Su pedagogine Šapalo veikla sietina jo parengta ir išleista dvikalbė (lietuvių ir vokiečių kalbomis) vokiečių poetų antologija lietuvių mokykloms *Deutsch-litauisches Volksliederbüchlein für littauische Schulen* (1865, 1871, apie 1875, 1877 m. laidos). Tai vokiečių patriotinę dvasią

Šapalas bendradarbiavo su įvairiais to meto Prūsijos Lietuvos laikraščiais. Publikacijas skelbė „Tiefos Prieteliuje“, „Nufidawimuose apie Ewangelijôs Praplatinimą tarp Ūydû ir Pagonû“, „Tilžês Keleiwyje“, „Keleiwyje iš Karaliáucziaus“. Šapalas buvo ne pasyvus stebėtojas, o aktyvus, direktyvus būdo. Spaudoje pasisakydavo politikos, vaikų auklėjimo (Šapalas 1880-11-09, [1]), socialiniais, blaivybės ir moralės klausimais. Atskirą tipą sudarančios misijų giesmės, kurias Šapalas vertė iš vokiečių kalbos, buvo paskelbtos „Nufidawimuose apie Ewangelijôs Praplatinimą tarp Ūydû ir Pagonû“ 1882–1884 metų numeriuose.

Lankupių mokytojas pasižymėjo konservatyviomis pažiūromis, buvo ištikimas ir lojalus monarchijai ir valdančiajai dinastijai⁶. Savo viešuose pasisakymuose per spaudą ragino stoti į vokiečių konservatorių partiją (Šapalas 1882-07-18, 4), priklausė vadinamajai „konferwatywiškjajai Skyrimo Draugysfei“⁷. Kaip ir kiti panašių pažiūrų šalininkai, Šapalas savo rašiniuose spaudai plėtojo Prūsijos monarchės karalienės Luizės (1779–1810) išaukštinimo⁸, palankumo Prūsijos lietuviams naratyvą: „labay Diowo baiminga buwo ir fawo Ūmones, mus Prufus, iš Szirdies mylėjo“ (Šapalas 1882-07-18, 4). „Tiefos Prieteliuje“ 1880 m. 49 numeryje paskelbė rašinį, kuriame ragino aktyviai dalyvauti renkant deputatą, kuris ne tiktai abiem kalbomis (vokiškai ir lietuviškai) gerai kalbėtų, bet ir žemdirbių („laukininkų“) problemas išmanytų:

žadinanti literatūra, kurios poreikis sustiprėjo po pergalingų Prūsijai 1871-ųjų, kai buvo laimėtas karas prieš Prancūziją.

⁶ 1884 m. „Tilžês Keleiwyje“ jis paskelbė proginį eilėrašį Prūsijos karaliui Wilhelmui I (1797–1888) gimimo sukakties proga:

1. Szłovingas Wilem, kurfai mus

Waldai fawûfus Padonus,

Tawę mes bendien fweikinam,

Wertingay ir pagarbinam.

4. Ar butu Pons ar Ubagas,

Szę Szwentę jis fulaukdamas,

Karaliaus fawo tur minēt,

Ir pagiedoti ne tingēt.

6. Ilgay dar, Wilem, mus waldyk,

Ir Metû Szmotą prifkaityk,

Prie Amžiaus Tawo brangiojo,

Kuri miels Diewas te žegnoj! (Šapalas 1884-03-21, 74).

⁷ Mokytojo pavardė (*Schapals, Lehrer*) nurodyta kreipimesi deputatu į Landtagą skirti Karlą von Plehwę (*Carl von Plehwe*) iš Karaliaučiaus. Kreipimesi išdėstytos pagrindinės vertybinės partijos nuostatos: „Mufû Deputirts tur pirm wifû Daiktû Poną Diewą Szirdije turėti“, „tur Tewiškę mylėti“, „tur galiaufey Karaliu mylėti ir Garbeje laikyti“. Konferwatywiškoji Skyrimo Draugyfte, 1881-01-11, [1]–2.

⁸ Apie Hohenzollernų dinastijos kultą, simbolius ir jų reikšmę žr. Safronovas 2015, 96–97 ir ten nurodytą literatūrą.

mieli Brolei Lietuwininkai, kurie Dievą ir Karaliu mylit, skirkit dabar toki Wyrą, kurfai gerą Supratimą tur, ir ne tikt wien wokiškay, bet ir lietuwiškay kalbeti gal, ir prie to Laukininkū Reikmenes pažift (Šapalas 1880-12-07, [1]–2).

Šapalas konfrontavo su Georgu Sauerweinu (Georg Sauerwein, 1831–1904), sorbų kilmės tautinių pažiūrų visuomenės veikėju, kandidatu į Atstovų rūmus (dar kitaip – Landtagą). Šapalas nebuvo nusiteikęs geranoriškai Sauerweino kandidatūros atžvilgiu. Šapalo nuomone, kandidatas iš Hanoverio „apie Lietuwininko Gaspadoryste [...] tikt nieko ne išmano“, „Iifai yra mums Swetims, o ir Swetims pafiliks“. Toliau jis kreipiasi į krašto žmones, ragindamas skirti deputatą iš savo krašto: „Todel mieli Brolei! Įkirkim Wyrą iš mufū Kreižo“ (Šapalas 1880-12-07, 2). Po metų tame pačiame „Tiefos Prieteliuje“, 7 numeryje, jis paskelbė satyrinę publikaciją, lydimą dviejų eilėraščių apie Sauerweino apsilankymą krašte, tuo išreiškdamas nepritarimą jo atstovavimui Landtage (Šapalas 1881-02-15, 2–3).

Šapalas turėjo ryšių su Lietuvių literatūros draugijos nariais. Jiems talkino renkant folklorą iš vietos gyventojų. Šapalas 1882 m. „Konzerwatywū Draugyftės-Laiško“ 38 numeryje paskelbė kreipimąsi, kviesdamas jam siųsti užrašytas dainas ir pasakas, kurias jis perduosias draugijai Tilžėje (Šapalas 1882-12-09, 4).

Mirė Šapalas Lankupiuose 1884 m. gruodžio 3 d. „Tilžės Keleiwio“ redaktorius Jurgis Raudonius paskelbė žinią apie vieną iš savo „garbingųjų Draugraβėjū“ Šapalo netektį. Trumpame „In memoriam“ jis akcentavo Šapalo talentą religinėms giesmėms ir indėlį į himnodiją.

Kaip girdėti gawome, yra Pons Mokytojjs Mikelis Szapals iš Lankupiū 3. β[io] M[ėnesio] ant Žėgoriaus 5½ Wakare trimpôs (*corr.* „trumpos“) Ligôs pafimiręs. Jis tarp Lietuwininkū geray pažyftams buwo per ųawo gražefes Giesmeles mufū Kalboje, ant kuriū Sutaifimo jis ypatišką Dowaną turėjo. Szis Laikraβtis jame wiená ųawo garbingujū Draugraβėjū prapuldo. Te ilfis Pakajuje jo Kaulelei (Raudonius 1884-12-12, 326).

Šapalo giesmynėlio repertuaras. Giesmių atrankos motyvai

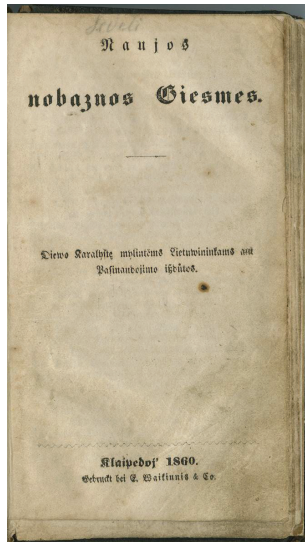
Giesmynėlis turi antraštę: *Naujos nobažnos Giesmes. Diawo Karalystę mylintiems Lietuwininkams ant Pafinaudojimo iβdūtôs. Klaipedoj 1860. Gedruckt bei E. Waikinnis & Co* (toliau – ŠaNGG)⁹.

⁹ Egzempliorius saugomas Kauno apskrities viešojoje bibliotekoje Senų ir retų spaudinių skyriaus fonde. Giesmynėlis konvoliute su Kristijono Endrikio Mertikaičio giesmynu „Wifókios naujos Giefmes arba Ewangeliiβki Pfalmai“ (Tilžė, 1861), šifras RS IR 6572.

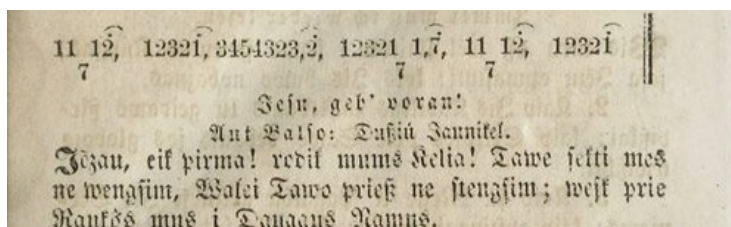
Veikalas išleistas anonimiškai. Jį sudaro 18 giesmių. ŠaNNG neturi prakalbos, baigiamas pamokomojo pobūdžio 8 posmių giesme „Ar tu dar Kartais ji geri?“ apie kenksmingą svaigiųjų gėrimų vartojimą. Šapalas metaduomenis giesmynėlyje pateikė klasikiniu būdu: nurodė vokiškų originalų antraštes, nuorodas į melodiją, rubrikas, kurioms pagal temą skirtinos giesmės: „Išfilgimas ir Geidawimas dangiškios Jeruzales“, „Skaitymas šventojo Rašto“, „Pašventinta Draugyste“, „Iezus – mano Lukeftis“, „Iezus – mano Prietelis“, „Krištaus Kowa už Sawo Karalyfte“, „Kaledos“, „Golgatha“, „Malones Czefas“, „Tykoji Petnyczia“, „Tris didžiofes Szwentes“, „Swieto Meile tikt Weidmainyste“, „Ewangelios-Pafuntinyftes Giefme“.

Svarbu atkreipti dėmesį, kad 9 melodijas Šapalas užrašė skaitmenimis, nenaudodamas linijų sistemos ir raktų (žr. 1 lentelę). Skaityti melodijas iš skaitmenų, kaip nurodo keli šaltiniai, tuo metu buvo privalu kiekvienam Prūsijos Lietuvos mokyklos mokytojui. Toks paliudijimas užfiksuotas brošiūrinio tipo leidinyje „Koks yr' Zmogaus Mirims be Krištaus, koks jo Mirims per Krištu bey fu Krištumi?“ (Klaipėda, po 1876), kuriame sakoma, kad tokį

„Paženklinimą [melodijos žymėjimą skaitmenimis – *autorės pastaba*] mufu Czefe ir beip jau Kelintafis, ale ypaczey koznas Szuilės Mokitojis pėrmano“ (Anonimas [po 1876], [1]).

1 pav. Mikelio Šapalo giesmynėlio
 „Naujos nobaznos Giesmes“ (Klaipėda, 1860) antraštinis puslapis

2 pav. ŠaNGG: Giesmės „Iėzau, eik pirma!“ fragmentas. Giesmės autorius Nikolajus Ludvigas von Zinzendorfas (Nikolaus Ludwig von Zinzendorf, 1700–1760), kompozitorius Adamas Drese (Adam Drese, 1620–1701), į lietuvių kalbą vertė ir melodiją skaitmenimis užrašė Mikelis Šapalas

XIX a. Prūsijos karalystėje buvo išleista ne viena giesmių knyga, kur melodijos žymėtos skaitmenimis (vok. *Choralbuch in Ziffern*). Panašaus pobūdžio knygelė XIX a. pirmojoje pusėje, kaip manoma, buvo paskelbta ir Klaipėdos mokytojo Ernsto Langhanso. Johannas Sembritzkis (1856–1919) knygoje „Memel im neunzehnten Jahrhundert“ (Memel, 1902) užsimena, kad Langhansas 1837 m. išleido vienbalsę choralų knygą „Einstimmiges Choralbuch in Ziffern“ (Sembritzki 1902, 164).

1 lentelė

Giesmės ŠaNGG, kurias rekomenduojama giedoti pagal naujas, surinktas skaitmenine notacija, melodijas

Giesmė	Melodija	Versta iš
„Ak pabufk, pabufk Szirdele!“ (nr. 16, 3 posmai)	pagal 6 giesmės „Kad turėcziau, kad turėcziau Angeleliu Sparnelius!“ melodiją arba „Budikių' jau ų Linkųmybe“	
„Ak tu linkųmafis, ak tu ųlownafis“ (nr. 15, 3 posmai)	melodija skaitmenine notacija	„O du fröhliche“, aut. <i>Johannes Daniel Falk</i> (1768–1826), perdirbta <i>Gehilfo Holzschuherio</i>
„Eikų! kurfai czion klydinėji“ (nr. 10, 7 posmai)	pagal 9 giesmės „Kriųtus Ericikis ųlwingas“ melodiją	
„Iėzau, eik pirma!“ (nr. 5, 4 posmai)	melodija skaitmenine notacija arba „Duųiu Jaunikel“	Iėfu, geh' voran!, aut. <i>Nikolaus Ludwig von Zinzendorf</i> (1700–1760), perdirbta <i>Christiano Gregoro</i>

Giesmė	Melodija	Versta iš
„Iezau, Tu Tiesôs Saule“ (nr. 4, 5 posmai)	melodija skaitmenine notacija arba „Diewui dėkui po wifus“	„Sonne der Gerechtigkeit“
„Kad turėcziau, kad turėcziau Angeleliū Sparnelius!“ (nr. 6, 5 posmai)	melodija skaitmenine notacija	„Hätt' ich Flügel, hätt' ich Flügel!“, aut. <i>Gottlob Ferdinand Maximilian Gottfried von Schenkendorf</i> (1783–1817)
„Kaipo Saules dėl Kaitrumo“ (nr. 8, 9 posmai)	melodija skaitmenine notacija arba „Ar aß Diewui ne giedofu“	
„Kristus Ercikis ßlowingas“ (nr. 9, 4 posmai)	melodija skaitmenine notacija arba „Dußios yr ißganytingos“	
„Kur rande Dußele Atilfio Namus?“ (nr. 1, 6 posmai)	melodija skaitmenine notacija	„Wo findet die Seele die Heimath der Ruh?“, aut. <i>Franz Ludwig Joergens</i> (1792–1842)
„Trauk mane, trauk mane“ (nr. 2, 5 posmai)	melodija skaitmenine notacija	„Laff 't mich geh'n“, aut. <i>Gustav Friedrich Ludwig Knak</i> (1806–1878)
„Wis turu aß wël fkaityti“ (nr. 3, 7 posmai)	melodija skaitmenine notacija	„Immer muß ich wieder lefen“, aut. <i>Luise Hensel</i> (1798–1876)
„Žydž Laukai, Medzei žalioja“ (nr. 7, 2 posmai)	pagal 6 giesmės „Kad turėcziau, kad turėcziau Angeleliū Sparnelius!“ melodiją	„Draußen blüht und duftet wieder“, aut. <i>Gustav Friedrich Ludwig Knak</i> (1806–1878)

Giesmynėlyje prie dviejų tekstų Šapalas nepateikė nei nuorodų, nei melodijų, užrašytų skaitmenimis – blaivybę agituojančioje giesmėje „Ar tu dar Kartais ji geri?“ (nr. [18], 8 posmai) ir misijų giesmėje „Ten po Werbu jie klaupėfi“ (nr. 17, 6 posmai). Keturioms giesmėms jis rekomendavo pasirinkti tradicinių liuteroniškų giesmių melodijas (žr. 2 lentelę).

2 lentelė

**Giesmės ŠaNNG, kurias rekomenduojama giedoti
pagal tradicines melodijas**

Giesmė	Melodija	Versta iš
„Eikβte, eikβte βen wifī“ (nr. 12, 1 posmas)	„Iezau mano mielafis“	„Kommet her, ihr allefammt“
„Ilgū po Mukū bey Bėdū“ (nr. 14, 9 posmai)	„Te βwentim mus Krištaus Duβe“	
„Priimk Malone diewiska“ (nr. 13, 9 posmai)	„Te βwentim mus Krištaus Duβe“	
„Žiurėkit, βtai, ak koks Žmogus!“ (nr. 11, 1 posmas)	„Didžioj' Bedoj βaukiu“	„Seht, welch' ein Menfch“, aut. <i>anonimas</i>

Mažiausiai penkios Šapalo giesmės buvo paskelbtos anksčiau savaitraščio „Keleiwis iš Karaliáucziaus“ 1852–1856 m. numeriuose (žr. 3 lentelę). Kad giesmių rengėjas yra Šapalas, liudija prie giesmių nurodyta pavardė (*M. Szapals*) arba palikti inicialai *M. S.* ir *M. Sz.* Analizuojant tekstų tarpusavio santykius matyti, kad giesmės 1860 m. giesmynėlyje buvo išleistos be esminių – turinio ir struktūros – keitimų, išlaikytas tas pats posmų skaičius.

3 lentelė

**1852–1856 m. „Keleiwije iš Karaliáucziaus“ paskelbtos Mikelio Šapalo
giesmės, vėliau patekusios į ŠaNNG**

„Keleiwio iš Karaliáucziaus“ numeris	Giesmės metrika
1852-12-22, nr. 52	„Eikβ! kursai czion klydinėji“ 7 posmai, melodija: „Duβios yr išganytingos“
1853-03-23, nr. 12	„Ilgū po Mukū bey Bėdū“, 9 posmai, melodija: „Te βwentin mus Krištaus Duβia“
1854-12-20, nr. 54	„Priimk Malone diewiβką“, 9 posmai, melodija: „Te βwentin mus Krištaus Duβe“
1855-06-06, nr. 23	„Kristus Ercikis βlowingas“, 4 posmai, melodija: „Duβios yr išganytingos“
1856-06-04, nr. 23	„Kaipo Saules dēl Kaitrumo“, 9 posmai, melodija: „Ar aβ Diewui ne giedofu“

Nustatyta, kad Šapalas vertė garsaus pietisto, Moravijos bažnyčios lyderio (vok. *Herrnhuter Brüdergemeine*), Nikolajaus Ludwigo von Zinzendorfo (1700–1760), „rytpūsiško“ vokiečių poeto Gottlobo Ferdinando Maximiliano Gottfriedo von Schenkendorfo (1783–1817) giesmes. Schenkendorfas pagal pažiūras turėjo būti artimas surinkimininkams. Gyvendamas Tilžėje, buvo suartėjęs su neopietistine religinio prabudimo draugija¹⁰. Kita vertus, Schenkendorfas vokiečių literatūroje (ypač po mirties) buvo pozicionuojamas kaip patriotinis Prūsijos išsivadavimo iš Napoleono karų lyrikas. Jo kūryba priklausė vokiečių literatūros kanonui, buvo įtraukta į mokyklinės programas.

Į Šapalo rinkinį pateko vokiečių poeto ir socialinės pedagogikos inovatoriaus Johanneso Danieliaus Falko (1768–1826) kūrinys. Šapalas lietuviškai paskelbė plačiai paplitusią Kalėdų giesmę „O du fröhliche“, kuri buvo atliekama pagal katalikiškos tradicijos melodiją „O Sanctissima“. Šapalas šią melodiją rinkinyje užrašė skaitmenine notacija.

Aptariant Šapalo giesmių pasirinkimo motyvus, svarbu atkreipti dėmesį į to laikotarpio bažnytines realijas ir socialinį kontekstą. Šapalas gyveno ir rašė tuo metu, kai protestantai aktyviai vykdė išorines krikščioniškas misijas (vok. *Äußere Mission*) į Indiją, Afriką, Kiniją, Šiaurės Ameriką. XIX a. Prūsijos karalystėje aktyviai reikėsi Johanneso Evangelisto Gossnerio (1773–1858) ir Hermanno Theodoro Wangemanno (1818–1894) misijų draugijos (Gensichen 1999, 252; Gensichen 1999a, 716). Į misijų veiklą kartu su vokiečiais buvo įsilieję ir lietuvių, kurių laiškus, kelionių aprašymus skelbė periodinė spauda. „Keleivis iš Karaličiaučiaus“ prisidėjo prie misijų propagavimo. Laikraštis publikavo Karaliaučiaus konsistorijos pranešimus, kvietimus prisijungti prie misionieriškos veiklos (Anonimas 1852-05-26, 87-88), misionierių korespondenciją.

Šapalo giesmių atranka, be jokios abejonės, taip pat buvo nulemta to meto aktualijų. Jis pasirinko tuos kūrinius, kurie tuo metu buvo gerai žinomi, buvo poreikis juos išversti į lietuvių kalbą. Lankupių mokytojas išsirinko Gossnerio misijų draugijos patikėtinio, pietistinės pakraipos giesmių autoriaus, Pomeranijos religinio prabudimo judėjimo lyderio Gustavo Friedricho Liudviko Knako (1806–1878) giesmių, tarp kurių buvo ir 1845 m. sukurtos „Lass' mich geh'n“ vertimas į lietuvių kalbą „Trauk mane“. Šapalas savo giesmynėlyje skaitmenine notacija pateikė kompozitoriaus Karlo Friedricho Voigtländerio melodiją.

Verta paminėti ir gerokai vėliau, 1878 m., „Lietuviškos Ceitungos“ 48 numeryje paskelbtą Šapalo kūrinių – misijų giesmę „Rupik, rupik fu Wiernybe“,

¹⁰ Draugijos veikloje Tilžėje dalyvavo Henriette Elisabeth Barckley, vėliau tapusi Schenkendorfo žmona, pietistinės pakraipos rašytoja Barbara Juliane von Krüdener (1764–1824), gerai pažįstama vyresnės kartos surinkimininkams. Apie Krüdener Klaipėdoje rengiamus privačius religinius susibūrimus žr. Barasa 2018, 131.

kurią jis dedikavo Dovydui Didlaukiui (1836–1897), gerai žinomam to meto misionieriui Indijoje, Gossnerio misijų draugijos nariui.

1. Rupik, rupik fu Wiernybe,
kad prašwiftu ten Szwiefa,
Dušiū kur dar gul Tamfybe
ir labay jės funkina.

5. Rupik Balwonū Daugybe
butu kad numažinta,
Krištaus Wardo ir Wertybe
wis daugiaus išplatinta. (Šapalas 1878-11-26, [3])

Šapalas buvo vienas pirmųjų, išvertęs ir parengęs misijų aprašymams, nekrikščioniškų bendruomenių pasaulėžiūrai ir papročiams atskleisti skirtą knygelę „Pafiuntinyftes Nufidawimai“¹¹, kuri išėjo kaip laikraščio „Tiefôs Prietelius“ priedas 1881 m. Paprastai misijų tema buvo skelbiami trumpi straipsneliai, misionierių laišakai to meto periodinėje spaudoje. Knygos, skirtos misijų veiklai, knygotyryninko Domo Kauno teigimu, buvo leidžiamos gerokai vėliau – XX a. pradžioje, 1902–1914 m. (Kaunas 1996, 403). Šapalo „Pafiuntinyftes Nufidawimai“ buvo viena pirmųjų stambesnių, knygos pavidalą turinčių publikacijų.

Šapalas jautė pulsą socialinių aktualijų, kurios buvo išryškinamos vietos spaudoje. Jis viešai pasisakė prieš girtuoklystę ir besaikį alkoholio vartojimą. Kovos už blaivybę problemas jis aktualizavo, pasirinkęs lyrinį žanrą, kūrinyje „Ar tu dar Kartais ji geri?“¹²

[1.] Ar tu dar Kartais ji geri? –
Ta bjauru Peklôs Wandeni,
Kurs fawo welnißka Syla
Žmoniū Palaima puftija –
Iei tu dar Kartais ji geri,
Kiek reik tu Proto ne turi! (ŠaNNG, [15])

Prieš pasirodant Šapalo giesmių rinkiniui, kuriame buvo išspausdintas minėtas tekstas kovai už blaivybę, iki tol Prūsijos Lietuvos lietuviškoje spaudoje buvo

¹¹ Knygelėje pasakojama apie tailandiečių laidojimo tradicijas, socialinę lyčių nelygybę Indijoje, šviečiamąjį misionierių darbą Pietų Indijoje, steigiamas mokyklas mergaitėms Tailande, asmenines indėnų atsivertimo į krikščionybę patirtis Šiaurės Amerikoje ir t. t.

¹² Ši giesmė priskiriama rašytos darbuotojo Janio Piklapio plunksnai, žr. Sidabraitė 2019, 128. Galima hipotetiškai svarstyti, kad giesmės autorius galėtų būti Šapalas, atsižvelgiant į chronologiškai ankstesnį šio kūrinio publikavimą (Piklapio knygelė išėjo prieš 1876). Vis dėlto siekiant tvirtai išspręsti atribucijos klausimą reikia daugiau argumentų.

išėję pluoštas publicistinių straipsnių ir atskirų leidinių, skirtų blaivybei propaguoti¹³. Vaclovo Biržiškos duomenimis, 1855 m. Klaipėdoje Šapalas paskelbė leidinį „Nusidawimas apie loszaji Priczku. Graudenimas Brangwyno ne gerti“ (*BržA* III, 351; *LB* I 381, 1073). Panašiu metu, apie 1852–1856 m., lietuvių kalba išėjo Karaliaučiaus blaivybės draugijos vadovo, superintendente Wilhelmo Johanno Augusto Hartmanno Waldo (Wilhelm Johann August Hartmann Wald, 1795–1879) rašinys „Ne gerk ji! Šodis prieß Brangwyną“ (*LBP* 75, 1238a). Blaivybės tema buvo nesvetima ir Frydrichui Kuršaičiui, evangelikų liuteronų kunigui, Karaliaučiaus universiteto profesoriui, įtakingo to meto laikraščio „Keleiwis iš Karaliáucziaus“ redaktoriui¹⁴. Laikraštyje šia tema jis skelbė įvairias publikacijas, skaitytojų nuomones. „Keleiwyje iš Karaliáucziaus“ plito kritinio pobūdžio tekstai – skaitytojų laišakai („gromatos“) ir savirefleksija pasižyminčios autobiografinio pobūdžio gyvenimo istorijos („graudūs nusidavimai“). Šios istorijos buvo rašytos pirmuoju asmeniu. Istorijose pasakojama atskiro žmogaus patirtis, kaip jis išsilaisvino iš girtuoklystės, „vergavimo brangvynui“. Tokių publikacijų autoriai rašė apie savo asmeninius išgyvenimus, išsakė tuo metu juos apėmusias emocijas¹⁵.

1852 m. Kuršaičio laikraštyje pasirodė mažiausiai keturios publikacijos apie blaivybę. Publikacijų autoriai varžėsi, kas įtaigiau parašys tekstą, sukurs didesnę įspūdį, paveiks skaitytojus, kad šie atsisakytų „vergavimo brangvynui“. 1852 m. 52 numeryje paskelbtame publicistiniame straipsnyje, galbūt paties Kuršaičio parengtame, pateikiami statistiniai duomenys, koks Prūsijos Karalystėje yra gyventojų skaičius ir kiek jie suvartoja stiprių svaigiųjų gėrimų per metus. Straipsnelio kalba apvilktą įtaigiomis retorinėmis figūromis. Nevengta palyginimų pastoraline tema. Išgeriamas „brangvyno“ kiekis palygintas su šuliniu. Kad skaitytojas labiau įsivaizduotų, kokio gilumo būtų toks šulinys, straipsnio autorius vaizdžiai perteikia mintį – esą tokia šulinyje tilptų visos Prūsijos varpinės, o ir paskutinės varpinės viršus būtų „brangvyne nuskendęs“:

Iey mes Brangwyną, tikt wienoje Dienoje [...] fugeriamąjį i Szulini paprafto Ilgio bey Ploczio futalpinti norētumbim, tay jis turēt{u} daugiaus ne kaip du Tukftancziu Pėdū gilus buti. Bet kad mės toki Szulini norētum padaryti, idant tame Brangwynas, per

¹³ Apie blaivybei skirtus leidinius, paskelbtus lietuvių kalba Prūsijos Lietuvos spaustuvėse, žr. Kaunas 1996, 337–338.

¹⁴ „Keleiwis iš Karaliáucziaus“ 1862 m. gruodžio 9 d. paskelbė žinią apie vokiškos Karaliaučiaus blaivybės draugijos 25 metų sukaktį (įkurta 1838 m.). Draugijai priklausė 1 800 narių. Ji rūpinosi knygų apie blaivybę vokiečių, lietuvių ir lenkų kalbomis leidyba. Organizacija leido pigų, plačiai Prūsijos provincijoje platinamą laikraštį „Centralblatt für sämtliche Enthaltamskeitsvereine“, Kuršaitis? 1862–12–09, 198–199.

¹⁵ Panašaus turinio publikacija „Pařakojimas Ŗmogaus, kurs walnas paftojęs“ buvo paskelbta laikraščio „Keleiwis iš Karaliáucziaus“ 13 numeryje 1858 m. Anonimas 1858–03–31, 50–52.

czelą Mętą ißgeriamafis, galētu tilpti, tay jis toks gilus turētu buti, kad tame wifos Warpinyczios mífú Prufú Żémês ant kits kitôs łtowėti galētu, o tacziau wirßutinês Wirßus butu Brangwyne kaip nukendęs (Kurßaitis? 1852-01-21, 14–15).

Tais pačiais metais kaip ir giesmių rinkinys, 1860 m., „Keleiwio iß Karaliáucziaus“ 32 numeryje išėjo Lankupių mokytojo publikacija sarkastišku pavadinimu „Brangwyn–Balwonis ir jo Klebonai“, kur Šapalas viešai išsakė nuomonę ir kritiškai atsiliepė apie smuklių savininkų („karčiauninkų“) veiklą. Esą žmonės jiems pataikauja, be jų neapsieina šeimos šventės, susibūrimai. Jis apgailėstauja, kad lietuvininkai „meilę ir garbę rodo smuklininkams“:

Ney Wiens mufú Czēfe Żmoniū taip garbingay ne laikomas, kaipo Karcziauninks (=smuklininkas¹⁶). Prieß Karcziauninką łkubinas kożnas, jį ant Kelio futikdams arba ðeip kur tropidams, ławo Kepurę nufiimti. [...] Labay retai Kieme koke Czefnis, kaip antay Swodba, Krikßtynos, Palaidojims etc. łwencziama, ant kuriôs Karcziauninkas nepakwieftas [...] Piningai, Lobis, Garbē, Sweikata, Gywaftis, o ir pati Duße ðem baifingajam Balwonui (=degtinei) apierawojama (=aukojama); o wiflab tai Karcziauninkai, kaipo wierni Klebonai ławo Balwono fu Linkfmybe iß Żmoniū Rankū priimdami pildo ławo Urėdą, kuri Welnias jiems pawierijęs (Šapalas 1860-08-07, 126–127).

Straipsnelio publikavimas buvo užlaikytas laikraščio redakcijoje. Paskelbus jį pridėtas komentaras (galbūt parašytas paties Kurßaičio), kuriame išdėstoma kitokia nuomonė, prieštaraujanti Šapalui. Esą „rašėjas“ gerokai pervertina lietuvininkų elgesį: „Aß rods ne wieriju, kad wifur Lietuwoj Lietuwininkai tokie paiki Karcziauninko Garbintojei“ (Šapalas 1860-08-07, 127).

Galima svarstyti, kad Šapalas prisidėjo prie tuo metu plitusios blaivybės skleidimo veiklos, kuria siekta atkreipti pasaulietinės valdžios ir visuomenės dėmesį į stiprių alkoholinių gėrimų pardavimų ir vartojimo mažinimą. Šios idėjos sklido ir buvo palaikomos konservatyviojo laikraščio „Keleiwis iß Karaliáucziaus“ redakcijos.

Blaivybės tema Šapalo akiratyje išliko ir vėliau. Šią temą jis plėtojo vėlesniuose darbuose, 1881 m. išėjusioje knygelėje „Pafiuntinyftes Nufidawimai“, kur buvo paskelbta publikacija „Apie Girtoklyftės Liga ir tôs Ißgydima“. Publikacijoje parodomas jautrus ir humaniškas požiūris į girtuoklystės problemą ir galimus jos gydymo būdus. Girtuoklystė čia aprašoma kaip liga, kurią galima gydyti pasitelkiant pasninkavimą. Čia atkreipiamas dėmesys į psichologinius dalykus, aplinkinių ir sergančiojo tarpusavio santykius. Pasakojama, kad žmogus, sergan-

¹⁶ Nurodant žodžių reikšmes čia ir kitur remtasi LKŽe.

tis šia liga, negali būti aplinkinių smerkiamas. Aplinkiniai turi stengtis priimti „biednuosius“ su empatija:

Iey mes fu piktais Žodžeis, kaip daug tai daro, jūs pagerinti norim, tay mes nieko Gero ne ištaifym, bet jūs dar piktfneis padaryfim. Tie Bėdniejji priwalo mufū Meilės ir Kantrumo. (Šapalas 1881, 48)

Šapalo giesmių įtaka surinkimininkų himnodijai

Kai kurios Šapalo giesmės buvo perspausdintos (tiesa, anonimiškai) nedidelės apimties brošiūrinio tipo spaudiniuose, kuriuos leido Tilžės, Šilutės, Kaukėnų spaustuvės¹⁷. Toliau aptariami mažieji spaudiniai, į kuriuos pateko Šapalo verstos ir galbūt originalios giesmės.

Į 10 giesmių priedą „Pridetos naujos Giefmes“, kuris, sprendžiant iš leidinio apipavidalinimo, užsklandų ir spaudmenų charakterio, galėjo būti išspausdintas Posto spaustuvėje Tilžėje, pateko Šapalo giesmė „Kaipo Sألulės dėl Kaitrumo“¹⁸.

Dvi Šapalo giesmės perspausdintos ir 32 giesmių priede „Pridetos naujos Giefmes“¹⁹. Šiame priede išspausdinta 7 numeriu pažymėta giesmė „Kaipo Sألulės dėl Kaitrumo“ ir 32 numeriu pažymėtas Joergenso giesmės vertimas „Kur randa Dušele Atilfio Namus?“.

Trys Šapalo verstos giesmės – Joergenso „Kur randa Dušele Atilfio Namus?“ (p. 12–13), Knako „Trauk mane“ (p. 13–14) ir „Iezau, Tu Tiesos Saule“ (p. 15) – buvo publikuotos „Nufidawimuose, arba Regejime wieno nobazno Tarno Dwafeje fawo“ (prieš 1876), kuriuos išleido Kaukėnuose veikusi Johanno Heinricho Lehmanno spaustuvė²⁰. Lehmanno spaustuvės leidinyje, skirtingai nei 1860 m. Šapalo giesmynėlyje, melodijos neperrinktos skaitmenine notacija, tačiau rubrikų pavadinimai, posmų skaičius išliko tie patys, nepakitę.

Otto Sekunnos spaustuvėje Šilutėje buvo išleistas 14 giesmių priedas „Naujos gražos Giefmes“²¹, į kurį pateko du Šapalo vertimai „Wis turu aß wěl skaityti“ (nr. 421) ir „Kur randa Dušele Atilfio Namus?“ (nr. 423).

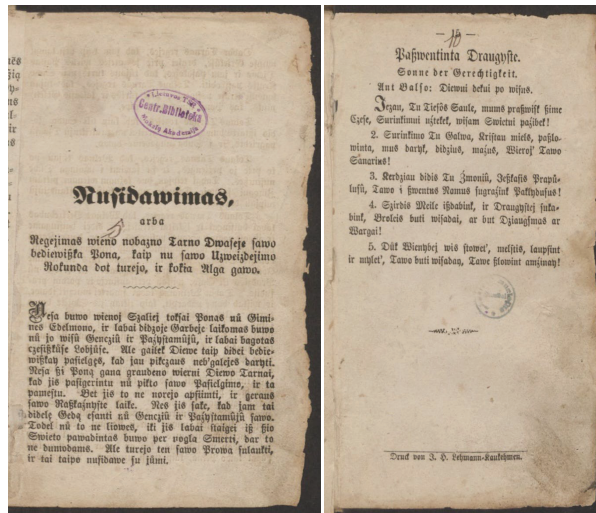
¹⁷ Apie mažuosius spaudinius plačiau žr. Kaunas 1996, 392; Dambrauskienė 2009.

¹⁸ Priedas turi atskirą paginaciją, konvoliute su „Wifokios naujos Giefmes arba Ewangelißki Pfalmai“ [...], Aßtunta Karta Raßtais išfpaufotos Tilžėje prie Endrikio Pofto. 1861. LMAVB, LK-19/588.

¹⁹ Priedas turi atskirą paginaciją, konvoliute su „Wifokios naujos Giefmes arba Ewangelißki Pfalmai“ [...] 1874. Druck und Verlag von H. Poft in Tilfit. LMAVB, LK-19/830.

²⁰ Priedas „Nufidawimas, arba Regejimas wieno nobazno Tarno Dwafeje fawo“ [Druck von J. H. Lehmann-Kaukehmen] turi atskirą paginaciją, konvoliute su „Wifokios naujos Giefmes arba Ewangelißki Pfalmai“ [...] Prökuls 1872. Gedruckt in der Schröderfchen Buchdruckerei. LMAVB, LK-19/833.

²¹ Priedas „Naujos gražos Giefmes“ [Druck und Verlag von Otto Sekunna, Heydekrug]. LNB NPDAF: C 688206/1898. Otto Sekunnos spaustuvėje buvo surinktas ir kitas to paties pavadi-

3 ir 4 pav. Brošiūrinis leidinys „Nufėdawimai, arba Regejimas wieno nobazno Tarno Dwafeje sawo“ (Kaukėnai, prieš 1876), kuriame buvo publikuotos Mikelio Šapalo giesmės

Šapalo giesmių buvo išspausdinta ir paskutinėje 1920 m. surinkimininkų giesmyno laidoje „Wifókios naujos Giefmes arba Ewangeliški Pšalmi“ (Šilokarčema; dabar Šilutė), kuri užbaigė per šimtmetį skaičiuojančią pagrindinio surinkimininkų giesmyno leidybinę tradiciją. Giesmyne buvo išspausdinti septyni Šapalo vertimai ir galbūt originalūs kūriniai: „Eikš! kursai czion klydinėji“ (nr. 420), „Kad turėcziau, kad turėcziau Angeleliū Sparnelius!“ (nr. 418), „Kaipo Saules dėl Kaitrumo“ (nr. 371), „Kristus Ercikis Blowingas“ (nr. 419), „Kur randa Dušele Atilfio Namus?“ (nr. 396), „Ten po Werbu jie klaupesi“ (nr. 421) ir „Wis turu aš wēl škaityti“ (nr. 429), patekę su rubrika „Pridetos naujos giefmes“²². Dauguma giesmių buvo publikuotos anksčiau aptartuose smulkiuose prieduose, kurie knygrišių paprastai šlieti prie surinkimininkų giesmyno „Visokios naujos giesmės arba ewangeliški psalmi“ kurios nors laidos.

nimo priedas „Naujos grazos Giefmes“, tačiau 423 numeriu pažymėta ne Šapalo, o kita giesmė – „Dieus yra Meile“, žr. egzempliorių [Mertikaitis, Kristijonas Endrikis], „Wifókios naujos Giefmes arba Ewangeliški Pšalmi“ [...]. Memel, 1897. Gedruckt und verlegt von Holz&Szernus Nachfolger. LNB RKRS: A73/897.

²² [Mertikaitis, Kristijonas Endrikis], „Wifókios naujos Giefmes arba Ewangeliški Pšalmi“ [...] Penktą Kartą drukawotos. [...] Heydekrug, 1920. Šioje laidoje yra Knako giesmės „Laff t mich geh'n“ vertimas „Eikim Ben, eikim Ben“ (nr. 348) ir Zinzendorfo giesmės „Jesu geh, voran“ vertimas „Iezau, eik pirmu Gywaftiēs“ (nr. 443), tačiau jie nesusiję su aptariamais Šapalo vertimais.

Išvados

Mikelio Šapalo (1827–1884) išleistame giesmynėlyje „Naujos nobazos Giesmės“, kuris buvo paskelbtas Klaipėdoje, Vaikinio ir kompanionų spaustuvėje, 1860 m., išspausdinta 18 giesmių. Devynių giesmių melodijas Šapalas pateikė skaitmenine notacija.

Šapalas iš vokiečių į lietuvių kalbą išvertė Moravijos bažnyčios lyderio Nikolajaus Ludwigo von Zinzendorfo (1700–1760), tilžiškio Gottlobo Ferdinando Maximiliano Gottfriedo von Schenkendorfo (1783–1817), Dancige gimusio poeto Johanneso Danieliaus Falko (1768–1826), Gossnerio misijų draugijos patikėtinio Gustavo Friedricho Ludwigo Knako (1806–1878) giesmių.

Rinkinio giesmių repertuaras (autorių ir jų kūrinių atranka) rodo, kad Šapalas jautė to meto krikščioniškos visuomenės kasdienio gyvenimo pulsą. Jo dėmesys misijų literatūrai (himnodijai, vėliau – ir misijų aprašymams), kovai už blaivybę atspindėjo to meto aktualias temas, visuomenės viešojo gyvenimo problemas, kuriomis alsavo tiek to meto periodinė Prūsijos Lietuvos spauda, tiek knygos.

Šapalo giesmės įėjo į surinkimininkų repertuarą. Jo kūriniai plito per mažuosius spaudinius, kurie buvo leidžiami Tilžės, Klaipėdos ir Kaukėnų spaustuvėse ir kuriuos knygrišiai šliedavo prie surinkimininkų giesmyno „Wifokios naujos Giefmes arba Ewangeliški Pfalmi“ kurios nors laidos.

Nustatyta, kad jo vertimai iš vokiečių kalbos ir originalūs kūriniai (tiesa, paskelbti anonimiškai) pateko į pagrindinį surinkimininkų giesmyną „Wifokios naujos Giefmes arba Ewangeliški Pfalmi“. Paskutinėje, 1920 m., Šilutės spaustuvės laidoje identifikuoti 7 kūriniai, sietini su aptariamu giesmių rinkinėliu.

Šaltiniai ir literatūra

- Anonimas [po 1876] – [Anonimas], Koks yr' Zmogaus Mirims be Kriftaus, koks jo Mirims per Kriftu bey fu Kriftumi? [Druck und Verlag von Heinr. Holz in Memel], [po 1876].
- Anonimas 1852-05-26 – [Anonimas], Keli Liudijimai iš Lietuwôs. *Kelewis iš Karaliăucziaus*, 22, 87–88.
- Anonimas 1852-01-21 – [Anonimas], Brangwyno Prieteliams ant Garbês – ar Negarbês. *Kelewis iš Karaliăucziaus*, 52, 14–15.
- Barasa 2018 – Darius Barasa. XIX a. religinio prabudimo judėjimai Europoje ir surinkimai Prūsijos Lietuvoje. *Senoji Lietuvos literatūra. Pietizmo idėjos ir surinkimininkų raštija Prūsijos Lietuvoje*, 46, 127–139.
- BrZA III: Vaclovas Biržiška. *Aleksandrynas. Senujų lietuvių rašytojų, rašiusių prieš 1865 m., biografijos, bibliografijos, biobibliografijos 3. XIX amžius*, Čikaga: JAV kultūros fondas, 1965; Vilnius: Sietynas, 1990.
- Dambrauskienė 2009 – Mažosios Lietuvos lietuviškų giesmynų rinkinys Kauno apskrities viešojoje bibliotekoje, *Knygotyra*, 52, 145–162.
- Gensichen 1999 – Hans-Werner Gensichen. Gossner, Johannes Evangelista. *Biographical Dictionary of Christian Missions*, ed. by Gerald H. Anderson. Grand Rapids, Michigan; Cambridge, U. K.: William B. Eerdmans Publishing Company, p. 252.

- Gensichen 1999a – Hans-Werner Gensichen. Wangemann, Hermann Theodor. *Biographical Dictionary of Christian Missions*, ed. by Gerald H. Anderson. Grand Rapids, Michigan; Cambridge, U. K.: William B. Eerdmans Publishing Company, p. 716.
- Juška 2003 – Albertas Juška. *Mažosios Lietuvos mokykla*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla. *Kaip qžuols drūts prie Nemunėlio: Iš Mažosios Lietuvos XIX a. – XX a. pradžios lietuvių poezijos*. Tekstus parengė, įvadą ir paaiškinimus parašė Domas Kaunas. Vilnius: Vaga, 1986.
- Kaunas 1993 – Domas Kaunas. *Donelaičio žemės knygiai. Bibliofilijos apybraižos*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
- Kaunas 1996 – Domas Kaunas. *Mažosios Lietuvos knyga: lietuviškos knygos raida 1547–1940*. Vilnius: Baltos lankos.
- Kaunas 2009 – Domas Kaunas. E. Vaikinis – pirmasis Mažosios Lietuvos leidėjas ir spaustuvinkin- kas lietuvis. In *Knygos kultūra ir kūrėjas. Istoriografiniai tyrimai ir vertinimai*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Konferwatywiŝkoji Skyrimo Draugyfte 1881-01-11 – Konferwatywiŝkoji Skyrimo Draugyfte. Paŝaukims ant Skyrimo. *Tiefos Prietelius*, 2, [1]–2.
- Kuršaitis (?) 1862-12-09 – Frydrichas Kuršaitis (?), Pirmoje Nedėdienėje Adwentū ŝwente ŝiczion Karaliaucziuje Draugyfte. *Keleiwis iŝ Karaliáucziaus*, 49, 198–199.
- LB I – *Lietuvos TSR bibliografija. Serija A. Knygos lietuvių kalba 1: 1547–1861*. Vilnius: Mintis, 1969.
- LB II(2) – *Lietuvos TSR bibliografija. Serija A. Knygos lietuvių kalba 2: 1862–1904*. Vilnius: Mintis, 1988.
- LBP – *Lietuvos bibliografija, Serija A. Knygos lietuvių kalba 1: 1547–1861. Papildymai*. Vilnius: Mintis, 1990.
- LKŽe – Lietuvių kalbos žodynas (t. I–XX, 1941–2002): elektroninis variantas. Redaktorių kole- gija: Gertrūda Naktinienė (vyr. redaktorė), Jonas Paulauskas, Ritutė Petrokienė, Vytautas Vit- kauskas, Jolanta Zabarskaitė. Programuotojai: Evaldas Ožeraitis, Vytautas Zinkevičius. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2005 (atnaujinta versija, 2017). – www.lkzj.lt.
- [Mertikaitis, Kristijonas Endrikis]. *Wifókios naujos Giefmes arba Ewangeliŝki Pŝalmi* [...]. Aŝtunta Karta Raŝtais iŝŝpaufotos Tilžėje prie Endrikio Pofto. 1861. LMAVB, LK-19/588.
- [Mertikaitis, Kristijonas Endrikis]. *Wifókios naujos Giefmes arba Ewangeliŝki Pŝalmi* [...] 1874. Druck und Verlag von H. Poft in Tilfit. LMAVB, LK-19/830.
- [Mertikaitis, Kristijonas Endrikis]. *Wifokios naujos Giefmes arba Ewangeliŝki Pŝalmi* [...] Prókuls 1872. Gedruckt in der Schröderŝchen Buchdruckerei. LMAVB, LK-19/833.
- [Mertikaitis, Kristijonas Endrikis]. *Wifokios naujos Giefmes arba Ewangeliŝki Pŝalmi* [...] Penktą Kartą drukawotos. [...] Heydekrug, 1920. Autorės egzempliorius.
- [Mertikaitis, Kristijonas Endrikis]. *Wifókios naujos Giefmes arba Ewangeliŝki Pŝalmi* [...]. Memel, 1897. Gedruckt und verlegt von Holz&Szernus Nachfolger. LNB RKRS: A73/897.
- Naujos graŝos Giefmes* [Druck und Verlag von Otto Sekunna, Heydekrug]. LNB NPDAF: C 688206/1898.
- Raudonius 1884-12-12 – [Jurgis Raudonius.] Mikelis Szapals [In memoriam]. *Tilžės Keleiwis*, 50, 326.
- Sidabraitė 2019 – Kai kurios asmens ir bendruomenės modernėjimo tendencijos surinkiminin- kų literatūroje. In *Moderniųjų iniciatyvų ir tradicijos dialogas: surinkimininkų judėjimas Prūsijos Lietuvoje*, sudarė ir parengė Inga Strungytė-Liugienė. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, p. 103–143.
- Safronovas 2015 – Vasilijus Safronovas. *Nacionalinių erdvių konstravimas daugiakultūriame regione: Prūsijos Lietuvos atvejis*. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas.
- Sembritzki 1902 – [Johannes Sembritzki]. *Memel im neunzehnten Jahrhundert*. Festschrift zum 650 jährigen Jubiläum der Stadt Memel. 1. August 1902. Von Johannes Sembritzki. Memel. Druck und Verlag von F. W. Siebert.

- ŠaNNG – [Mikelis Šapalas]. *Naujos nobažnos Giesmes. Dievo Karalystę mylintiems Lietuwininkams ant Pafinaudojimo iždūtos*. Klaipėdoj 1860. Gedruckt bei E. Waikinnis & Co.
- Šapalas 1860-08-07 – M[ikelis] S[zapals]. Brangwyn-Balwonis ir jo Klebonai. *Kelewis iβ Karaliáucziaus*, 32, 126–127.
- Šapalas 1880-11-09 – M[ikelis] S[zapals]. Apie Waikū Auginimą. *Tiefos Prietelius* (Pridejimas prie 45ojo No. „Tiefos Prieteliaus“), p. [1].
- Šapalas 1878-11-26 – [Mikelis] Sch[apals]. Pafiuntinyftes Giefmele Pafuntiniui Broliui Didlaukiui iš Lietuwōs i Indijā pafkui raβyta. *Lietuwiβka Ceitunga*, 48, [3].
- Šapalas 1880-12-07 – M[ikelis] S[zapals]. Kā dabar fkirīm? *Tiefos Prietelius*, 49, [1]–2.
- Šapalas 1881 – [Mikelis Šapalas]. *Pafiuntinyftes Nufidawimai fuftatyti nū M. S. Mete 1881* [Druck und Verlag von G. Traufchies in Prökuls].
- Šapalas 1881-02-15 – M[ikelis] S[zapals]. Girdejom ir žinom pirm porā Nedeliū βiczion Priekulyj nekuri Daktareli iβ fwetimōs Szaliēs buwufi. *Tiefos Prietelius*, 7, 2–3.
- Šapalas 1882-07-18 – M[ikelis] S[zapals]. Dar iβ Lankupiū. Mufū Kiemo Žmones yra [...] wif konzerwatywiβki. *Konzerwatywū Draugystēs-Laiβkas*, 16, 4.
- Šapalas 1882-12-09 – M[ikelis] Schapals, Maldawims. Tilžejē jau pirm keliū Metū yra Draugyfte fuftofufe. *Konzerwatywū Draugyftēs-Laiβkas*, 38, 4.
- Šapalas 1884-03-21 – M[ikelis] Szapals. Szłowingas Wilem, kurfai mus... *Tilžēs Kelewis*, 12, 74.
- Žemaitaitis 2009 – Algirdas Žemaitaitis. Šapalas Mikelis. *Mažosios Lietuvos enciklopedija* 4. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, p. 381.

Inga Strungytė-Liugienė

MIKELIS ŠAPALAS (1827–1884), THE CREATOR OF THE ‘SURINKIMININKAI’ HYMNODY

Summary

The hymn book *Naujos nobažnos Giesmes* (New Devotional Hymns), published in 1860 in Memel (Klaipėda) at the Vaikinis printing house by Mikelis Šapalas (1827–1884), a Prussian-Lithuanian writer and a teacher at Lankupiai, included 18 hymns. Šapalas presented the melodies of nine hymns in musical notation using the *ziffern* numerical system. It is established that Šapalas translated from German into Lithuanian the hymns of Nicolaus Ludwig von Zinzendorf (1700–1760), the leader of the Moravian Church, Gottlob Ferdinand Maximilian Gottfried von Schenkendorf (1783–1817) from Tilsit, the Danzig-born poet Johannes Daniel Falk (1768–1826), and Gustav Friedrich Ludwig Knack (1806–1878), a trustee of the Gossner Missionary Society. The repertoire of hymns in the collection (the selection of authors and their works) shows that Šapalas felt the pulse of everyday life in the Christian society of the time. His focus on missionary literature (hymnody, and descriptions of Protestant missions), and the promotion of temperance, reflected the issues of the day, matters in public life

that filled the pages of both the periodical press in Prussian Lithuania and publications of the time.

The hymns published by Šapalas were part of the *surinkimininkai* repertoire. Small print media published in the printing house of Tilsit, Memel (Klaipėda) and Kaukėnai, which bookbinders attached to particular editions of the *surinkimininkai* hymn book *Wifokios naujos Giesmes arba Ewangeliški Pšalmi* (All Kinds of New Hymns, or Evangelical Psalms), were a vehicle for spreading his work. His translations from German, as well as original works (although published anonymously), found their way into the pivotal *surinkimininkai* hymn book *Wifokios naujos Giesmes arba Ewangeliški Pšalmi*. The last edition (1920, Šilutė) has seven identified works that can be associated with the collection of hymns in question.